

**INFORME DOCUMENTAL SOBRE EL REFUGI NÚM. 372 DE LA
BARRIADA DEL PRAT VERMELL
(DISTRICTE DE SANTIS-MONTJUÏC, BARCELONA)**

Jordi Ramos i Ruiz

Juny de 2009

ÍNDIX

1. INTRODUCCIÓ

2. CONTEXT GEOGRÀFIC I HISTÒRIC

3. DOCUMENTACIÓ SOBRE EL REFUGI ANTIAERI NÚM. 372

4. BIBLIOGRAFIA

5. DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

6. DOCUMENTACIÓ PLANIMÈTRICA

1. INTRODUCCIÓ

Aquest informe pretén donar a conèixer la documentació sobre el refugi núm. 372 situat a la Colònia Bausili del barri de la Marina del Prat Vermell del Districte de Sants-Montjuïc de Barcelona. L'objectiu principal és ubicar-ho exactament i observar les seves característiques constructives per conèixer les possibles afeccions pel pas de la tuneladora, que actualment està perforant el terreny per l'execució de la futura línia 9 de metro a Barcelona.

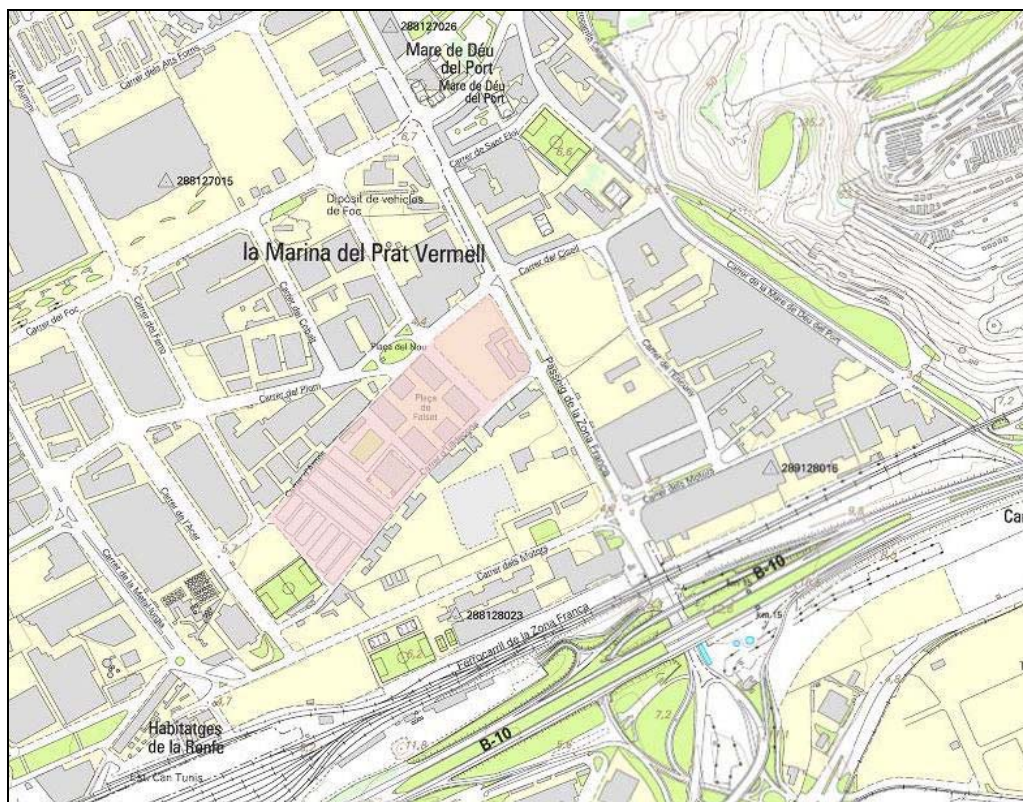
Propor a aquest refugi coneixem els refugis antiaeris núm. 321 situat també a la Colònia Bausili (Prat Vermell) i el núm. 323 al carrer Vilageliu i Gabaldà¹. Cal dir, que possiblement el refugi núm. 321 correspongui al mateix o part del refugi 372. D'aquests refugis propers no es conserva cap tipus de documentació sobre la seva existència, que no sigui la llista del 16 de juliol de 1938 que menciona el seu emplaçament i situació. Tampoc es té cap garantia de l'existència de la seva construcció, fonamentalment aquesta llista o inventari, és un recull de tots els lloc on es va demanar permís per construir un refugi sense que figuri en quin punt del procés es trobava cada un d'ells (hi han documentat a la ciutat un total de 1293 refugis).

Principalment, per a la redacció d'aquest document, s'ha realitzat el buidatge del fons de la Junta de Defensa Passiva de l'Arxiu Municipal Administratiu de Barcelona (AMAB), per tal de comprovar la informació sobre els refugis antiaeris existents, a més de completar-ho amb bibliografia especialitzada².

Seguidament, exposem un plànol de situació de l'actual Colònia Bausili, o també anomenada barriada de les Cases Barates:

¹ A partir de la documentació del llibre: PUJADÓ, J. (1998): *Oblits de rereguarda: els refugis antiaeris a Barcelona, 1936-1939*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat; i del *Atlas dels Refugis de la Guerra Civil espanyola a Barcelona* (2002): Barcelona: Ajuntament de Barcelona/CLABSA. 38 pàgines, inèdit. Durant la Guerra Civil Espanyola els refugis antiaeris, pel seu caràcter bèl·lic, eren diferenciats per un número.

² S'han buidat el fons de la Junta de Defensa Passiva de l'Arxiu Municipal Administratiu de Barcelona i el fons del Sindicat d'Arquitectes de Catalunya de l'Arxiu Històric del Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya.

**Situació actual (vermell clar) de les Cases Barates o la Colònia Bausili.
(Institut Cartogràfic de Catalunya, E. 1:5.000).**

2. CONTEXT GEOGRÀFIC I HISTÒRIC

La Colònia Bausili es situa al barri de la Marina del Prat Vermell al Districte de Sants-Montjuïc. Durant la Guerra Civil Espanyola a la ciutat de Barcelona es van construir gran quantitat de refugis antiaeris utilitzats per la població civil per a la protecció dels bombardejos feixistes. Els refugis antiaeris són espais soterrats, amb un o més accessos en la via pública i diversos espais en el seu interior.

La població civil barcelonina junt amb Gernika i Madrid van ser les més castigades per l'aviació franquista i els seus aliats. Barcelona és la primera ciutat bombardejada sistemàticament durant quasi dos anys, malgrat trobar-se en la reraguarda, tàctica militar inèdita fins aleshores. Els atacs indiscriminats sobre la població civil van provocar un gran impacte psicològic.

A Barcelona, la Junta de Defensa Passiva, davant l'amenaça feixista, va construir entorn a uns 1400 refugis antiaeris, malgrat que les obres de metro, aparcament subterranis i millores de clavegueram han anat destruint molts refugis, Tot i que encara en resten una gran quantitat.

Començada la Guerra Civil, la derrota de la rebel·lió militar a la capital catalana i la impossibilitat d'un atac d'infanteria, va fer que les tropes de Franco busquessin ajuda de la marina i de l'aviació italiana amb base a Mallorca. Més tard, en l'ofensiva final sobre Barcelona es va sumar l'aviació alemanya, la *Legión Cóndor*. Davant el perill imminent, ja al mes de setembre de 1936 l'Ajuntament de Barcelona crea el Servei de Defensa Passiva Antiaèria que es va encarregar d'analitzar les primeres mesures preventives davant la possibilitat d'atacs aeris, amb la inspecció de subterranis i locals particulars per avaluar si reunien les condicions de seguretat necessària.

El primer atac sobre el nucli urbà va ser la nit del 13 de febrer de 1937, però no va ser aeri sinó naval, per part del destructor italià *Eugenio di Savoia* encallat davant la costa de Barcelona, aproximadament a l'alçada de l'actual platja de Bogatell. Des d'aquesta data i fins a la caiguda de la ciutat, el 26 de gener de 1939, la ciutat va patir un total de 194 bombardejos, la majora aeris, que va

provocar a l'entorn de 2500 morts i prop de 3200 ferits. Els dies 16, 17 i 18 de març de 1938 Barcelona va sofrir els *raids* més intensos i mortífers. L'aviació italiana, per ordre expressa de Mussolini, va llançar entre 10 i 13 atacs sobre diferents zones de la ciutat. Els bombardejos eren aleatoris, sense objectius militars, intentant provocar el pànic i morts. Davant la indignació internacional, a més de sumar-se el Vaticà i l'UNESCO, el general Franco va reprovar els bombardejos altre cop sobre Barcelona i Gernika.

Davant el perill dels atacs, l'ajuntament i la Generalitat de Catalunya, a través de la Junta de Defensa Passiva, primer, i de les Juntes de Defensa Locals, van portar a terme un projecte per salvaguardar els edificis emblemàtics i subvenció d'entorn a una centena de refugis. La resta, casi 1300, es varen començar a excavar de forma auto-organitzada i auto-finançada per iniciativa civil, configurant un autèntic moviment social sense precedents.

La majoria de refugis veïnals tenien un caràcter provisional i efímer. La seva construcció es deuria al treball abnegat de civils no militaritzats, vells i, sobretot, dones i nens. Varen començar als barris amb una gran tradició associativa i sense comprometre els ciments dels edificis, com per exemple a les places públiques. Els refugis antiaeris planificats per l'ajuntament amb medis de defensa passiva però amb la vocació d'ésser reaprofitats com a trams de clavegueram, banys públics, magatzems, sales de lectura i altres usos. Molts refugis construïts per iniciativa particular no varen ser donats d'alta a l'ajuntament i per tant no consten en la documentació.

La caiguda de Barcelona va comportar la destrucció de part de la documentació, entre els expedients i plànols de refugis per dificultar la seva localització per part de les tropes ocupants. El nou ajuntament franquista va ordenar un reconeixement de les zones destruïdes pels bombardejos i no va tenir massa problemes per localitzar i inspeccionar els refugis, ja que molts punts de la ciutat es trobava amb el paviment aixecat i pilones de terra extretes durant la construcció dels refugis.

Barcelona disposa de diferents llistats on es detalla la ubicació dels refugis antiaeris. El primer és del 9 de desembre de 1937, confeccionat pel Servei de Refugis de la Junta de Defensa Passiva de Barcelona, contant uns 29 refugis

que possiblement es situaven al 1r districte. El segon llistat és del 16 de juliol de 1938, confeccionat per la Junta Local de Defensa Passiva de Barcelona, és un inventari on només hi figura l'emplaçament i la situació. De tots aquests refugis no es té cap garantia de la seva existència, ja que sembla una llista de tots els llocs on es va demanar permís per construir un refugi sense que figuri en quin punt del procés es trobava cada un d'ells, contant un total de 1293 refugis.

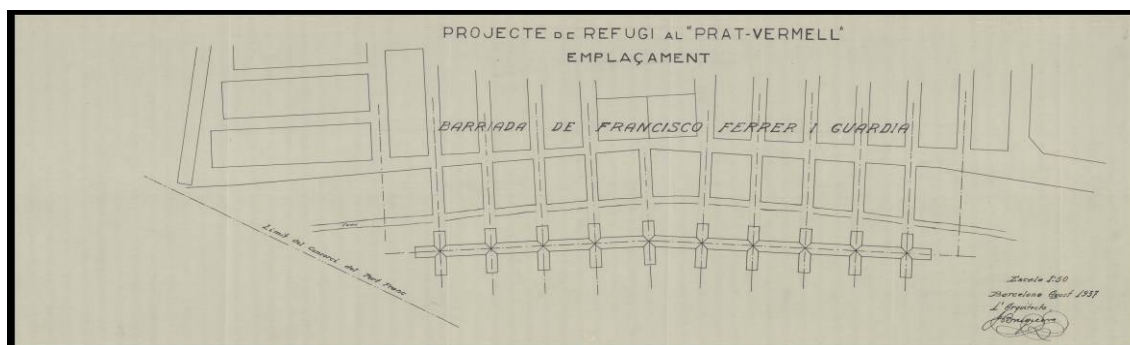
A l'Arxiu Municipal Administratiu (AMA)³ s'ha localitzat documentació relativa al refugi núm. 372, dins dels fons de la *M101 Junta de Defensa Passiva - Sèrie 57278, núm. 372 Prat Vermell (Barriada de Francisco Ferrer i Guardia)*.

³ AMA està situat al carrer Bisbe Caçador, 4, baixos, Ciutat Vella , Barcelona.

3. DOCUMENTACIÓ SOBRE EL REFUGI ANTIAERI NÚM. 372

La Colònia Bausili rep el nom del seu fundador, l'industrial Andreu Bausili Abadal (Barcelona 1833-1890). El refugi antiaeri 372 ubicat al Prat Vermell o Barriada Ferrer i Guàrdia; aquesta última nomenclatura prové el seu nom des de l'any 1934, ja que l'ajuntament de Barcelona, el 27 de juny de 1934, va col·locar la primera pedra per a un monument com a homenatge al fundador de l'Escola Racionalista, que mai va posar.⁴

Presentem la documentació relativa al refugi núm. 372 recollida a l'Arxiu Municipal Administratiu del fons *Defensa Passiva*. D'aquest refugi, es pot dir que respon a un tipus de construcció antiaèria "atípica", relacionat i en funció de les necessitats de la gent de la barriada de les Cases Barates.

L'arquitecte cap, J. Bruguera, dels Serveis Tècnics d'Urbanització i Obres vinculat al Servei d'Edificis Públics i Cases Obreres va dissenyar un refugi per a les necessitats dels habitants de les Cases Barates. En data d'agost de 1937, es presentava el pressupost d'un total de 79.319'72 pessetes, per a l'execució material de les obres. El projecte de refugi antiaeri es va dissenyar en formigó armat, arrebossat i emblancat a les parets, presentant envans, amb escales en cada entrada. Presentava portes de fusta massissa amb planxa de 6m/m i 2 baldes, 4 portes massisses i 8 portes per als lavabos. Tota la construcció de

⁴ Informacions de l'article del periodista J. M. Huertas Clavería "Ferrer i Guàrdia, el más monumental" a *La Vanguardia* del 13 d'octubre de 2003.

defensa passiva presenta per sobre un terraplè com a llosa d'impacte al damunt compost per 52 m³ de terres.

8

P R E S S U P O S T de contracte de les obres

C O N C E P T E S	I M P O R T S	
	Ptes.	Cts.
Import del pressupost general d'execució material de les obres.	70.821	' 18
Imprevistos		
Direcció i Administració	12 per 100	8.498 ' 54
Benefici Industrial		
T O T A L	79.319	' 72

Fuja el pressupost de contracte a la quantitat de SETANTA NOU MIL, TRES-CENTES DINOU, AMB SETANTA DOS CÈNTIMS.

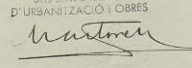
SERVIS TÈCNICS
D'URBANITZACIÓ I OBRES
SERVEI
D'EDIFICIS PÚBLICS
I CASES OBRERES

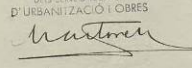
Barcelona, agost del 1937
L'ARQUITECTE CAP DEL SERVEI

Vist

L'ENGINYER DIRECTOR
DELS SERVIS TÈCNICS
D'URBANITZACIÓ I OBRES

**AMA, Junta de Defensa Passiva - Sèrie 57278, núm. 372 Prat Vermell
(Barriada de Francisco Ferrer i Guàrdia).**

Desconeixem informacions sobre la seva construcció i el seu estat actual. El projecte de refugi l'ubicaven al llarg del carrer Ulldecona entre els carrers Arbolí i Riudoms (veure **6. Documentació Planimètrica**). Avui dia, la barriada s'ha

vist modificada per les obres constructives noves, però disposem d'un plànol de l'any 1949 que mostra que la proposta de refugi ocupava el carrer Uldecona.⁵

Plànol de l'Agrupación de Servicios Tècnics de Urbanismo y Valoraciones. Servicio del Plano de la Ciudad. Any 1949. Escala 1:20.000. Institut Cartogràfic de Catalunya.

Com conclusió, desconeixem l'estat del refugi antiaeri i si realment va estar construït. Durant la confecció d'aquest informe hem pogut realitzar diferents entrevistes a persones propietàries d'algunes de les Cases Barates. Ningú coneixia l'existència d'aquest refugi, i molts parlem que anàvem a altres refugis a la vora de Montjuïc per refugiar-se dels bombardejos. Actualment, en el que es suposa l'ubicació del refugi antiaeri existeix la construcció d'un col·lector.

⁵ L'intent franquista de canviar els noms de l'etapa republicana, va fer que la barriada Ferrer i Guàrdia passés a denominar-se Eduarno Aunós; aquest personatge en els anys 1943 i 1944 va ser Ministre de Justícia.

4. BIBLIOGRAFIA

ALBERTÍ, S.; ALBERTÍ, E. (2004): *Perill de bombardeig. Barcelona sota les bombes (1936-1939)*, Barcelona: Albertí Editor.

Atles dels Refugis de la Guerra Civil espanyola a Barcelona (2002): Barcelona: Ajuntament de Barcelona/CLABSA. 38 pàgines, inèdit.

BESOLÍ MARTÍN, A. (2004): “Los refugios antiaéreos de Barcelona: Pasado y Presente de un patrimonio arcano”, *Ebre 38, Revista Internacional de la Guerra Civil*, desembre de 2004.

FABRE, J. (2002): “La contrarevolució de 1939 a Barcelona. Els que es van quedar”, Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, tesi doctoral.

FABRE, J. (2003): *Els que es van quedar. 1939: Barcelona, ciutat ocupada*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

PUJADÓ, J. (1998): *Oblits de rereguarda: els refugis antiaeris a Barcelona, 1936-1939*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

VILLARROYA, J. (1999): *Els bombardeigs de Barcelona durant la Guerra Civil (1936-1939)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

VILLARROYA, J.; PUJADÓ, J.; POWLES, V. (2002): *El refugi 307. La guerra civil i el Poble Sec, 1936-1939*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona.

5. DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

Vista general del carrer Colònia Bausili

Imatge de la part posterior de les Cases Barates del carrer Colònia Bausili

Imatge general del carrer Uildecona

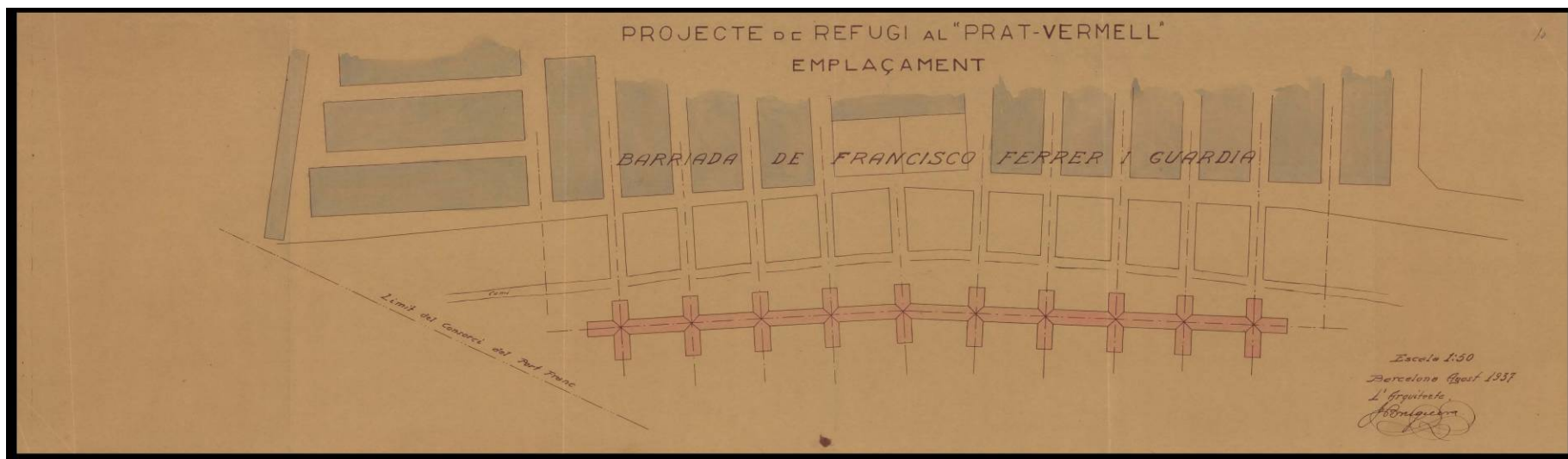

Vista del carrer Uldecona

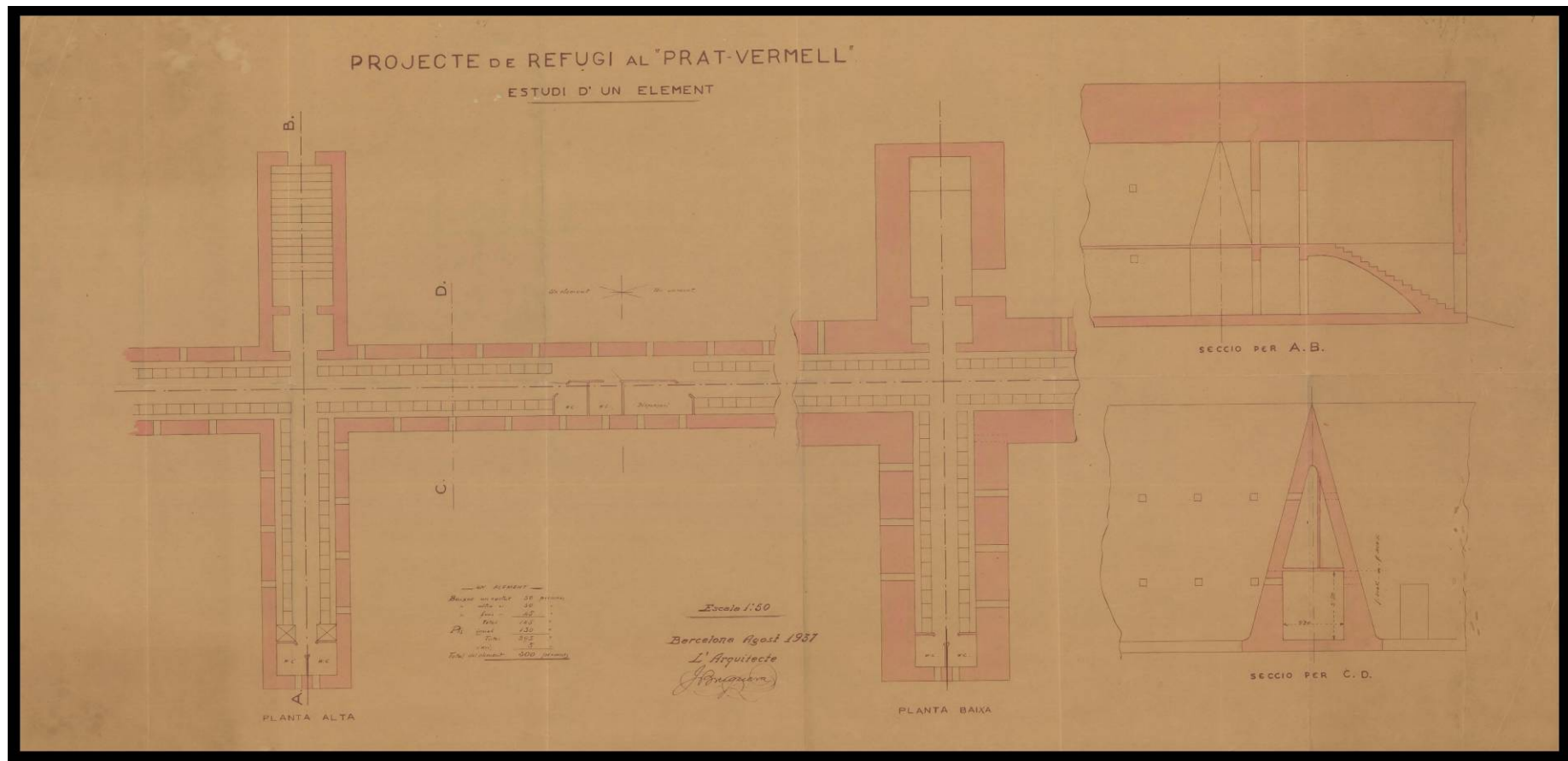

Vista del carrer d'Arnes

6. DOCUMENTACIÓ PLANIMÈTRICA

Plànol de situació del refugi 372

Mostra d'una part del refugi projectat (núm. 372)